

Védett növényfajok megnevezésének hatásai a hazai populációk védettségére

Barina Zoltán

*Magyar Természettudományi Múzeum, Növénytár
1087 Budapest, Könyves Kálmán körút 40.
e-mail: barina@bot.nhmus.hu*

Összefoglaló: Jelen dolgozat a védett edényes növényfajok jogszabályokban történő megnevezéseinek hatását vizsgálja a védeni kívánt fajok és populációk tényleges védettségére. Sorra vesszük, hogy a jogszabályokban található elírások, magyar és latin fajnevek párhuzamos szerepeltetése, az egyes taxonokról rendelkezésre álló információk, a nevekhez tartozó különböző értelmezések, a faj feletti kategóriák szerepeltetése milyen hatással vannak a védeni kívánt populációk jogszabályi státuszára. Külföldi példák alapján megoldási javaslatokat fogalmazunk meg annak érdekében, hogy a növényfajok jogszabályokban szereplő megnevezései alapján minél egyértelműbben azonosíthatók legyenek a védeni kívánt taxonok.

Kulcsszavak: edényes növény, jogszabály, latin név, magyar név, Magyarország, nevezéktan, taxonómia

Bevezetés

A természet védelmének fontosságát felismerve hazánkban 1982 óta növényfajok védettsége is rögzítésre került jogszabályokban. Általában azok a növények nyernek védettséget, amik ritkaságuk, veszélyeztetettségük, feltűnő virágzatuk vagy lombjuk, vagy egyéb ok (Molnár 1999: 15) miatt arra érdemesnek tűnnek. A védeni kívánt fajok körét meghatározva azokat úgy kell kihirdetni, hogy védettségük egyértelműen fennálljon és alkalmazható legyen. E látszólag egyszerű folyamat azonban a gyakorlatban több nehézséggel terhelt, hiszen a populációk azonosításából fakadó problémákon túl az azok megnevezésével kapcsolatos kérdéseket is felveti.

Jelen dolgozatban áttekintjük a fajok védettségét kimondó rendeletekben alkalmazott megnevezéseinek következményeit Magyarország védett edényes növényfajain keresztül, vizsgáljuk ezek hatásait a fajok gyakorlati védelmére és javaslatokat teszünk a védett fajok körének meghatározásában levő bizonytalanságok kiküszöbölésére.

Módszerek

Munkánk során összegyűjtöttük azokat a jogszabályokat, melyekben edényes növényfajok védetté nyilvánítása került kihirdetésre (eltekintve a nem országos rendeletektől és a nemzetközi egyezmények hazai kihirdetésétől); ezek a következők:

1. 1/1982. (III. 15.) OKTH rendelkezés a védett és fokozottan védett növény- és állatfajokról, egyedeik értékéről, a fokozottan védett barlangok körének megállapításáról, valamint egyes védett állatfajokkal kapcsolatos korlátozások és tilalmak alóli felmentésekről
2. 7/1988. (X. 1.) KVM rendelet a védett és fokozottan védett növény- és állatfajokról, egyedeik értékéről
3. 12/1993. (III. 31.) KTM rendelet a védett és fokozottan védett növény- és állatfajokról, egyedeik értékéről, a fokozottan védett barlangok körének megállapításáról, valamint egyes védett állatfajokkal kapcsolatos korlátozások és tilalmak alóli felmentésekről szóló 1/1982. (III. 15.) OKTH rendelkezés módosításáról
4. 15/1996. (VII. 26.) KTM rendelet a védett és fokozottan védett növény- és állatfajokról, egyedeik értékéről, a fokozottan védett barlangok körének megállapításáról, valamint egyes védett állatfajokkal kapcsolatos korlátozások és tilalmak alóli felmentésekről szóló 1/1982. (III. 15.) OKTH rendelkezés módosításáról
5. A környezetvédelmi miniszter 13/2001. (V. 9.) KöM rendelete a védett és a fokozottan védett növény- és állatfajokról, a fokozottan védett barlangok köréről, valamint az Európai Közösségben természetvédelmi szempontból jelentős növény- és állatfajok közzétételéről
6. A környezetvédelmi és vízügyi miniszter 23/2005. (VIII. 31.) KvVM rendelete a védett és fokozottan védett növény- és állatfajokról, a fokozottan védett barlangok köréről, valamint az Európai Közösségben természetvédelmi szempontból jelentős növény- és állatfajok közzétételéről szóló 13/2001. (V. 9.) KöM rendelet módosításáról
7. 22/2008. (IX. 12.) KvVM rendelet a védett és a fokozottan védett növény- és állatfajokról, a fokozottan védett barlangok köréről, valamint az Európai Közösségben természetvédelmi szempontból jelentős növény- és állatfajok közzétételéről szóló 13/2001. (V. 9.) KöM rendelet módosításáról
8. 100/2012. (IX. 28.) VM rendelet a védett és a fokozottan védett növény- és állatfajokról, a fokozottan védett barlangok köréről, valamint az Európai

Közösségben természetvédelmi szempontból jelentős növény- és állatfajok közzétételéről szóló 13/2001. (V. 9.) KöM rendelet és a növényvédelmi tevékenységről szóló 43/2010. (IV. 23.) FVM rendelet módosításáról

A különböző jogszabályokban szereplő növényneveket összevetettük egymással, valamint a következő összefoglaló munkákban tárgyalt nevekkel:

1. Simon (1992)
2. Simon (2000)
3. Király (2009)
4. Priszter (1998)

A neveket a fenti munkák alapján megfeleltettük egymásnak és azok további elemzését végeztük el, melyek a fent listázott jogszabályokban legalább két eltérő néven jelentek meg.

Eredmények

Eredmények számokban

Az 1982 és 2012 között 8 alkalommal kiadott védett növényfajokat ismertető jogszabályokban összesen 4317 különböző latin növénynév található, melyek 719 fajhoz, illetve alfajhoz rendelhetők. Ezek közül 53 csak a 2012-es rendeletben szerepel, 389-nek pedig egyféle latin nevét használják a különböző rendeletek, azonban 277 taxon az egyes rendeletekben különböző neveken jelent meg.

Faj alatti kategóriák összesen 221 esetben kerülnek említésre, ebből 218-szor alfaj és 3 esetben változat (a *Lathyrus linifolius* var. *montanus* 1988-ban és a *Rosa villosa* var. *sancti-andreae* 1993-ban és 1996-ban).

A jogszabályokban szereplő eltérő nevek okai és következményei

A fajok védettségét kimondó jogszabályok felépítése, az ezekben használt elnevezések, a magyar és latin nevek párhuzamos szerepeltetése, a tudományos nevek auktorainak hiánya, valamint a jogszabályok szövegébe becsúszó hibák különböző mértékben lehetnek hatással a hazai taxonok és populációk védelmére.

Szinonimok, rangok

Különböző rangon tárgyalt, de azonos bazionimon nyugvó nevek esetében az eltérő névhasználat nem okoz problémát. Így nincs különbség a védett populációk

számában, ha azok *Pulsatilla pratensis* subsp. *nigricans* vagy *Pulsatilla nigricans* néven védettek, vagy ha *Thalictrum minus* subsp. *pseudominus* illetve *Thalictrum pseudominus* néven (1. táblázat).

1. táblázat. A hazai jogszabályokban szereplő, azonos bazionimokon alapuló növénynevek.

Bazionim	Hazai jogszabályokban szereplő további szinonimok
<i>Acrostichum marantae</i> L.	<i>Cheilanthes marantae</i> , <i>Notholaena marantae</i>
<i>Alyssum saxatile</i> L.	<i>Aurinia saxatilis</i>
<i>Asplenium scolopendrium</i> L.	<i>Phyllitis scolopendrium</i>
<i>Avena compressa</i> Heuff.	<i>Avenula compressa</i> , <i>Helictotrichon compressum</i>
<i>Bunium peucedanoides</i> M.Bieb.	<i>Seseli peucedanoides</i> , <i>Silaum peucedanoides</i>
<i>Carduus glaucus</i> Baumg.	<i>Carduus crassifolius</i> subsp. <i>glaucus</i>
<i>Centaurea mollis</i> Waldst. & Kit.	<i>Centaurea montana</i> subsp. <i>mollis</i>
<i>Centaurea sadleriana</i> Janka	<i>Centaurea scabiosa</i> subsp. <i>sadleriana</i>
<i>Chrysanthemum serotinum</i> L.	<i>Leucanthemum serotinum</i> , <i>Leucanthemella serotina</i>
<i>Cineraria aurantiaca</i> Hoppe ex Willd.	<i>Senecio aurantiacus</i> , <i>Tephroses aurantiaca</i>
<i>Comarum palustre</i> L.	<i>Potentilla palustris</i>
<i>Coronilla elegans</i> Pančić	<i>Securigera elegans</i>
<i>Coronilla emerus</i> L.	<i>Hippocrepis emerus</i>
<i>Cytisus heuffelii</i> Wierzb.	<i>Chamaecytisus heuffelii</i>
<i>Danae cornubiensis</i> Burnat	<i>Physospermum cornubiense</i>
<i>Erysimum pallidiflorum</i> Jáv.	<i>Erysimum witmannii</i> subsp. <i>pallidiflorum</i>
<i>Gentiana ciliata</i> L.	<i>Gentianopsis ciliata</i>
<i>Hesperis inodora</i> var. <i>vrbelyiana</i> Schur	<i>Hesperis matronalis</i> subsp. <i>vrbelyiana</i> , <i>Hesperis vrbelyiana</i>
<i>Hieracium staticifolium</i> All.	<i>Chlorocrepis staticifolia</i>
<i>Iris arenaria</i> Waldst. & Kit.	<i>Iris humilis</i> subsp. <i>arenaria</i>
<i>Lathyrus montanus</i> Bernh.	<i>Lathyrus linifolius</i> subsp. <i>montanus</i> , <i>Lathyrus linifolius</i> var. <i>montanus</i>
<i>Lycopodium complanatum</i> L.	<i>Diphasiastrum complanatum</i> , <i>Diphasium complanatum</i>
<i>Lycopodium issleri</i> Domin	<i>Diphasium issleri</i>
<i>Lycopodium tristachyum</i> Pursh	<i>Diphasium tristachyum</i>
<i>Myosotis caespitosa</i> Schultz	<i>Myosotis laxa</i> subsp. <i>caespitosa</i>

Bazionim	Hazai jogszabályokban szereplő további szinonimok
<i>Ophrys ovata</i> L.	<i>Listera ovata</i> , <i>Neottia ovata</i>
<i>Orchis coriophora</i> L.	<i>Anacamptis coriophora</i>
<i>Orchis elegans</i> Heuff.	<i>Anacamptis palustris</i> subsp. <i>elegans</i> , <i>Orchis laxiflora</i> subsp. <i>elegans</i>
<i>Orchis morio</i> L.	<i>Anacamptis morio</i>
<i>Orchis palustris</i> Jacq.	<i>Anacamptis palustris</i> subsp. <i>palustris</i> , <i>Orchis laxiflora</i> subsp. <i>palustris</i>
<i>Orchis tridentata</i> Scop.	<i>Neotinea tridentata</i>
<i>Orchis ustulata</i> L.	<i>Neotinea ustulata</i>
<i>Polygonum bistorta</i> L.	<i>Persicaria bistorta</i>
<i>Polypodium limbospermum</i> All.	<i>Lastraea limbosperma</i> , <i>Oreopteris limbosperma</i>
<i>Pulsatilla nigricans</i> Storck	<i>Pulsatilla pratensis</i> subsp. <i>nigricans</i>
<i>Rosa sancti-andreae</i> Degen et Trautm. ex Jáv.	<i>Rosa villosa</i> var. <i>sancti-andreae</i>
<i>Satureja thymifolia</i> Scop.	<i>Calamintha thymifolia</i> , <i>Micromeria thymifolia</i>
<i>Satyrium viride</i> L.	<i>Coeloglossum viride</i> , <i>Dactylorhiza viridis</i>
<i>Sedum hillebrandii</i> Fenzl	<i>Sedum sartorianum</i> subsp. <i>hillebrandii</i> , <i>Sedum urvillei</i> subsp. <i>hillebrandtii</i>
<i>Sempervivum hirtum</i> L.	<i>Jovibarba globifera</i> subsp. <i>hirta</i> , <i>Jovibarba hirta</i>
<i>Thalictrum majus</i> var. <i>pseudominus</i> Borbás	<i>Thalictrum minus</i> subsp. <i>pseudominus</i> , <i>Thalictrum pseudominus</i>
<i>Thlaspi kovatsii</i> Heuff. var. <i>schudichii</i> Soó	<i>Thlaspi kovatsii</i> subsp. <i>schudichii</i> , <i>Thlaspi schudichii</i>
<i>Valeriana sambucifolia</i> Mikan f.	<i>Valeriana officinalis</i> subsp. <i>sambucifolia</i>
<i>Veronica spuria</i> subsp. <i>foliosa</i> Nyman	<i>Pseudolysimachion spurium</i> subsp. <i>foliosum</i> , <i>Veronica paniculata</i> subsp. <i>foliosa</i>

A védettség alfajokra való szűkítése, vagy éppen fajra való kiterjesztése, amennyiben hazánkban – ismereteink szerint – csak a védettségi rendeletben szereplő alfaj fordul elő, szintén nem érint hazai populációkat. Ilyen volt a *Primula farinosa* subsp. *alpigena*, *Asperula taurina* subsp. *leucanthera* vagy a *Lathyrus linifolius* subsp. *montanus*, mely esetekben a védelem fajra történő kiterjesztésével a hazai populációk védettsége nem változott, viszont védelmet nyertek a faj hazánkból ki nem mutatott alakjai is. Jelentős változás történt azonban a védelem *Centaurea triumfettii* fajra történő kiterjesztésével (a korábbi subsp. *aligera* alfaj helyett),

minek következtében a – vitatott alfaji besorolású – hazai populációk mindegyike védett lett.

A hazánkban ritka *Erysimum wittmannii* Zaw. subsp. *pallidiflorum* (Jáv.) Jáv. 1988 óta védett. 2001–2008 között a védelem az *Erysimum wittmannii* fajra vonatkozott, beleértve ezzel a hazánkban nem élő alakokat is, míg 2012-től a rendeletben szereplő *Erysimum wittmannii* subsp. *pallidiflorum* értelmében az egyéb – hazánkból nem kimutatott – alakok már nem védettek.

Ismeretek változása

A jogszabályok tartalmában tükröződik a hazai flórával kapcsolatos ismeretek bővülése, de ez természetesen csak némi késéssel történhet meg. A hazánkban 1982 óta védett sallangvirág (*Himantoglossum*) populációk 1993-ban és 1996-ban még *Himantoglossum hircinum* néven voltak védettek, majd 2001-től *H. adriaticum* és *H. caprinum* néven (vö. Dénes *et al.* 1994, Molnár *et al.* 1995, Sulyok *et al.* 1998).

A hazai *Jovibarba*-fajok előbb *Jovibarba* spp.-ként, majd – 1993 és 1996 között – *Jovibarba hirta* agg. néven, 2001-től *Jovibarba globifera* subsp. *hirta* és subsp. *globifera* néven, míg 2012-től *Jovibarba globifera* néven védettek. Időrendben Simon (1992, 2000) és Király (2009) munkáihoz igazítva a fajfelfogást a hazai populációk folyamatos védelmet élveztek, azonban mivel a rendeletben ez nincs lefektetve, így más felfogás alkalmazása esetén a *Jovibarba hirta* (Pollini) Opiz védelme kérdéses.

A Zempléni-hegységben 1999-ben megtalált hazánkra új páfrányt *Asplenium cuneifolium* Viv.-ként azonosították (Simon 2000: 69) és *Asplenium cuneifolium* (szerpentinfordorka) néven 2001-től védett. Az egyetlen hazai populáció vizsgálatának eredményeként kiderült, hogy a páfrány valójában *Anogramma leptophylla* (L.) Link (Molnár *et al.* 2007), így 2008-tól már télipáfrány (*Anogramma leptophylla*) néven védett.

A korábban *Chamaecytisus albus* (Hacq.) Rothm. néven ismert és védett Debrecen körüli zanót-populációkról bebizonyosodott, hogy a hazánkból korábban ismeretlen *Chamaecytisus rochelii* (Wierzb.) Rothm. fajhoz tartoznak, ezáltal a populációk nem élveztek védelmet egészen a *Chamaecytisus rochelii* 2012-es védetté nyilvánításáig.

Hazánkból 2009-ben került leírásra tudományra új fajként a *Sempervivum matricum* Letz (Letz 2009), feltehetően e munkán alapulva 2012-től ez a név szerepel a védetté nyilvánítási jogszabályban, míg a *Sempervivum marmoreum*

hiányzik. Letz (2009) azonban a Visegrádi-hegységtől a Zempléniig terjedő populációkat vizsgálta, az ettől nyugatra levő populációk (biztosan a Gerecsében, ld. Barina 2006) faji hovatartozásának revíziója nem történt meg, így ezek védettsége is bizonytalan.

A *Dianthus plumarius* faj alá tartozó taxonok 1982–1996 között *Dianthus plumarius* néven voltak védettek. 2001–2008 között *D. plumarius* subsp. *lumnitzeri*, *D. plumarius* subsp. *praecox* és *D. plumarius* subsp. *regis-stephani* néven, míg 2012-től „*Dianthus plumarius* subsp. *lumnitzeri* (incl. *Dianthus plumarius* subsp. *regis-stephani*)” és *Dianthus plumarius* subsp. *praecox* néven. A botanikai szakirodalomban új „*regis-stephani*” taxont „*lumnitzeri*” alatt tárgyalni, mindkettőt alfaji rangon kezelve pedig hibás és értelmezhetetlen. Külön érdekesség, hogy aktuális molekuláris és morfológiai vizsgálatok alapján (Somogyi *et al.* 2013) a hazánkban korábban fenti neveken közölt populációk egymástól nem különülnek el és *D. plumarius* néven tárgyalandók. Ezt az eredményt átvéve a Dunántúli- és Északi-középhegységben előforduló sziklalakó fehér tollas szegfűvek jelenleg hazánkban nem élveznének védelmet.

Elírások

Hibásan írt nevek mindegyik megjelent védetté nyilvánítási rendeletben előfordulnak. Ezek között vannak egyszerű elírások és helyesírási hibák is (ld. 2. táblázat), melyek nem értelemszavaróak; azonban az 1993-ban és 1996-ban szereplő *Festuca pallens* subsp. *hungarica* már igen. Ilyen nevű taxon ugyanis nem létezik, viszont ez alapján a *F. pallens* subsp. *pannonica* védettsége nem állhatott fenn. A taxon 2012-ben már nem szerepel a védett fajok listáján, annak ellenére, hogy a 2007-ben összeállított vörös listában (Király 2007) adathiányos fajként szerepel, Király (2009) munkájában pedig faji rangon ritka fajként tárgyalta.

A hazánkban előforduló *Poa pannonica* Kern. subsp. *scabra* (Kit.) Soó szándék szerint 1993 óta védett, azonban a 2001–2005 között megjelent rendeletekben a *Poa pannonica* subsp. *glabra* szerepel, ami nem azonosítható vele (*Poa glabra* Ehrh. néven leírásra került egy taxon, melyet azonban a *Poa pratensis* L. szinonimjaként kezelnek, ld. The Plant List 2010. Így ezen időszak alatt a *Poa pannonica* subsp. *scabra* védelme elírás miatt nem állt fenn.

Magyar nevek

Egy-egy növényfajnak hazánkban számos magyar neve, névváltozata, regionális elnevezése ismert. A növények magyar elnevezésében Priszter (1998) munkája

2. táblázat. Elírások a hazai védett fajokat kihirdető rendeletekben.

Név	Elírás	Időpont
<i>Calamagrostis purpurea</i>	<i>Calamagrostris purpurea</i>	1996
<i>Carex cespitosa</i>	<i>Carex caespitosa</i>	1982, 1993–2008
<i>Carex hartmanii</i>	<i>Carex hartmannii</i>	1982–2008
<i>Centaurea sadleriana</i>	<i>Centaurea sadlerana</i>	1993–1996
<i>Centaurea triumfettii</i> subsp. <i>aligera</i>	<i>Centaurea triumfettii</i> subsp. <i>albiger</i> a	2001–2008
<i>Cnidium dubium</i>	<i>Cnidium dubinum</i>	2008
<i>Cotoneaster integerrimus</i>	<i>Cotoneaster integerrima</i>	1993–1996
<i>Cardamine glanduligera</i>	<i>Cardemine glanduligera</i>	2001–2008
<i>Ferula sadleriana</i>	<i>Ferula sadlerana</i>	1982–1996
<i>Festuca pallens</i> subsp. <i>pannonica</i>	<i>Festuca pallens</i> subsp. hungarica	1993–1996
<i>Gymnadenia conopsea</i>	<i>Gymnadenia conopea</i>	1993–1996
<i>Gymnocarpium robertianum</i>	<i>Gymnacarpium robertianum</i>	2001–2008
<i>Lastrea limbosperma</i>	<i>Lastraea limbosperma</i>	1993–1996
<i>Lastrea thelypteris</i>	<i>Lastraea thelypteris</i>	1993–1996
<i>Lathyrus transsilvanicus</i>	<i>Lathyrus transsylvanicus</i>	1993–2012
<i>Ludwigia palustris</i>	<i>Ludwigia patustris</i>	2001–2008
<i>Onosma arenaria</i>	<i>Onosma arenarium</i>	1982–1988
<i>Onosma tornensis</i>	<i>Onosma tornense</i>	1982–1996, 2012
<i>Poa pannonica</i> subsp. <i>scabra</i>	<i>Poa pannonica</i> subsp. glabra	2001–2005
<i>Polygonatum verticillatum</i>	<i>Polygonatum verticillare</i>	1993–1996
<i>Rosa sancti-andreae</i>	<i>Rosa sanctiandreae</i>	2012
<i>Sedum hillebrandii</i>	<i>Sedum hillebrandtii</i>	1993–2002
<i>Sesleria sadleriana</i>	<i>Sesleria sadlerana</i>	1993–1996
<i>Sorbus adami</i>	<i>Sorbus adamim</i>	2001–2008
<i>Urtica kioviensis</i>	<i>Utrica kioviensis</i>	1993–2008
<i>Utricularia bremii</i>	<i>Urticularia bremii</i>	2001

irányadó, melyben a hazánkból ismert fajok mellett számos, hazánkban nem honos faj latin és magyar neve megtalálható. Azonos latin névhez tartozó magyar nevek a jogszabályokban csak részben egyeznek a Priszter (1998) munkájában szereplő nevek valamelyikével. Míg Priszter a *Woodsia ilvensis* magyar neveként a pillás-, apró- és elbai szirtipáfrány neveket említi, addig a 100/2012. rendeletben ugyan-ezen faj magyar neveiként a hegyi- és északi szirtipáfrány szerepel. A *Thlaspi caerulescens* magyar neve Priszter (1998) munkájában kékes- vagy bérci tarsóka, míg a 100/2012. rendeletben havasalji tarsóka.

Gyakran fordulnak elő írásmódbeli eltérések és helyesírási hibák, pl. az *Achillea ptarmica* magyar neve Priszternél kenyérbél-cickafark, Király (2009) munkájában kenyérbél cickafark, míg a 100/2012. rendeletben kenyérbélcickafark.

Az *Adonis hybrida* magyar neve Priszter (1998) és Király (2009) munkájában erdélyi hérics, míg a 100/2012. rendeletben volgamenti hérics, mely név azonban Priszter (1998) szerint az *Adonis volgensis* magyar neve, így a megadott, egymásnak ellentmondó latin és magyar név miatt kérdéses lehet a csorvási populációk aktuális védettsége. A *Corallorhiza trifida* Châtel. magyar neve Király (2009) munkájában apró korallgyökér, Priszter (1998)-nél korallgyökér vagy élődsi korallgyökér, míg a 100/2012. rendeletben erdei korallgyökér. A *Himantoglossum caprinum* (M. Bieb.) Spreng. Priszter (1988) és Király (2009) munkájában is bíbor sallangvirágként, míg a 100/2012. rendeletben bíboros sallangvirágként szerepel. A *Petrosimonia triandra* Priszter (1998)-nél erdélyi Pallasz-szikfű, míg a 100/2012. rendeletben szikárszik (vö. Molnár & Varga 2006).

Egyes fajoknál több magyar név is szerepel a 100/2012. rendeletben pontosító jelleggel, ezek azonban nagyrészt szükségtelen ismétlések, máskor zavaróak, mint az *Allium paniculatum* esetében a bugás hagyma mellett megadott vöröses hagyma név, mely Priszter (1998) szerint az általa külön fajként tárgyalt *Allium marginatum*-ra vonatkozik. Nála az *Allium paniculatum* magyar neve bugás hagyma.

Faj feletti kategóriák

Az egyes listákban döntő többségében fajok szerepelnek, azonban előfordulnak faj feletti és faj alatti (infraspecifikus) taxonok is. Az 1982-es és 1988-as rendeletekben két család megnevezése szerepel (Pyrolaceae exc. *Monotropa* és Lycopodiaceae), melyek összesen 6, a későbbi listákban védettként szereplő fajt takarnak. A 2012-es mellékletben újra megtalálhatók faj feletti rendszertani egységek megnevezései, ráadásul a védett és fokozottan védett fajokkal együtt folytonos számozással ellátva, ezek azonban – szándék szerint – nem védettségi kategóriát jelölnek, csak a védett taxonok rendszerbe sorolását adják; természetvédelmi érték nincs hozzájuk rendelve. Összesen 20 esetben – döntően 1993-ban és 1996-ban – faj feletti kategóriaként aggregátumok (agg.) megnevezése is szerepel, de előfordul ilyen 1982-ben és 1988-ban (*Ceterach officinarum* agg. és *Muscari botryoides* agg.), valamint 2012-ben is (*Scilla autumnalis* agg. és *Thlaspi jankae* agg.).

Az *Orchis morio* 1982–1988 között védett volt *Orchis* spp. néven, 1993–1996 között nem szerepelt a védett fajok listáján, majd 2001-től újra, *Orchis morio* néven.

A hazai berkenyefajok esetében a védetté nyilvánítás szándéka feltehetően a Nothosubgenus *Tormaria* (*Aria* × *Torminaria*) és a Nothosubgenus *Soraria* (*Aria*

× *Sorbus*) hibrid alnemzetségek tagjaira terjed ki. Ezek azonban – a jogszabályok megfogalmazásaival szemben – nem átmeneti alakok (transitusok) vagy „kisfajok”, hanem hibridogén eredetű taxonok. A törvény 1982-es és 1988-as megfogalmazása emiatt nem egyértelmű, az 1993-as és 1996-os megfogalmazás pedig csak a lisztes berkenyét nevezi meg (Lisztes berkenye, 21 kisfaj), ezért a védetség a rendelet szövege alapján nehezen vonatkoztatható a védeni kívánt taxonokra. Fokozza a bizonytalanságot, hogy mind a 4 rendelet (1982–1996) 21 „kisfajt” említ, ugyanakkor a később leírtakon kívül összesen 35, a fenti alnemzetségekbe tartozó berkenyefaj volt ismert. A 2001–2008 között megjelent rendeletek szövege értelmezhető úgy, hogy ez az összes hazai *Tormaria* és *Soraria* alnemzetségbe tartozó taxonra vonatkozik. A szöveg értelmezéseként hozzáfűzött megjegyzés – „minden lisztes levélfonákú berkenye” – azonban bizonytalanságot okoz, ugyanis fenti taxonok egyike sem lisztes fonákú, hanem molyhosak (a félreértés valószínűleg a „lisztes berkenye” magyar nevéből származik). A védett fajok ezután felsorolva is szerepelnek, azonban az ezen alnemzetségekbe tartozó leírt fajok közül nem szerepel a *Sorbus budaiana* Kárpáti, a *Sorbus huljakii* Kárpáti, a *Sorbus pseudodanubialis* Kárpáti, *Sorbus thaiszii* (Soó) Kárpáti, *Sorbus ulmifolia* Kárpáti, *Sorbus vajdae* Boros és a *Sorbus zolyomii* (Soó) Kárpáti. A 2012-es rendelet a korábbiakhoz hasonlóan körülírja a védett taxonokat, azonban meg is nevezi az összes, hazánkából a rendelet megjelenéséig, ismert *Tormaria* és *Soraria* taxont is.

A jogszabályokban szereplő nevek értelmezése

Auktorok hiánya

Flóramonográfiákkal és szakpublikációkkal ellentétben a védetség kimondó hazai jogszabályokban az azokban listázott fajok leíró nélkül szerepelnek. Nem kevés esetben az egyes latin nevekkal megegyező néven más taxonok is lettek leírva. *Centaurea arenaria* néven Marschall von Bieberstein, Reichenbach és d’Urville is leírt fajt, más-más tartalommal. Hasonló módon *Erysimum crepidifolium* néven Reichenbach és Grisebach is írt le fajt, melyeket ráadásul eltérő értelemben is használtak a későbbiekben.

Az 1993–1996-ig szereplő *Alchemilla hybrida* mint *Alchemilla hybrida* (L.) L. pireneusi faj, mint *Alchemilla hybrida* Brügger, az *Alchemilla splendens* Christ szinonimjaként kezelt Alpokban élő faj, emellett az *Alchemilla glaucescens* Wallr.-ra használták tévesen.

Az *Astragalus sulcatus* L. kelet-európai faj, az *Astragalus sulcatus* Lam. pedig az *Astragalus austriacus* Jacq. szinonimjaként kezelt taxon; hazánkban mindkettő előfordul.

A taxonnevek megjelenése monográfiákban

Az egyes rendeletekben megjelent nevek forrását keresve azt tapasztaljuk, hogy azok jelentős mértékben támaszkodnak az aktuálisan használt és széles körben ismert határozókönyvekre. Így az 1993-as rendelet növényneveinek 86,3 %-a, míg az 1996-os rendelet 89,9 %-a megegyezik ugyanezen taxonokra, illetve populációkra a Simon (1992) által használt nevekkal (3. táblázat).

3. táblázat. Az egyes években megjelent védetté nyilvánítási rendeletek neveinek eltérései korábban megjelent határozókönyvek neveitől.

	Simon 1992	Simon 2000	Király 2009
1993	57 / 13,7%		
1996	66 / 10,1%		
2001	235 / 28,7%	66 / 12,0%	
2005	234 / 8,6%	65 / 11,8%	
2008	217 / 27,3%	71 / 12,4%	
2012	228 / 31,7%	177 / 24,6%	32 / 4,6%

A 2001-es rendelet nevei már csak 71,3%-ban egyeznek meg Simon (1992) neveivel, azonban nagyobb átfedést mutatnak Simon (2000) neveivel (88%). Hasonló módon a 2012-es rendeletmódosításban szereplő nevek csak 68,3%-ban egyeznek meg Simon (1992) neveivel és 75,4%-ban Simon (2000) neveivel, viszont 95,4%-os egyezést mutatnak Király (2009) neveivel (3. táblázat); ahogy arra a Magyar Állami Természetvédelem Hivatalos Honlapján utalást is találunk: „Tudományos és magyar elnevezések, taxonómiai állásfoglalás nélkül, a hajtásos növények tekintetében többnyire a Király G. (szerk., 2009): Új magyar fűvész-könyv. Magyarország hajtásos növényei (Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság, Jósvafő) című művet követik, míg a hajtásos növényeken belül, az orchideák (*Anacamptis*, *Cephalanthera*, *Corallorhiza*, *Cypripedium*, *Dactylorhiza*, *Epipactis*, *Epipogium*, *Goodyera*, *Gymnadenia*, *Hammarbya*, *Himantoglossum*, *Limodorum*, *Liparis*, *Neotinea*, *Neottia*, *Ophrys*, *Orchis*, *Platanthera*, *Traunsteinera*) esetében a Molnár V. A. (szerk. 2011): Magyarország orchideáinak atlasza (Kossuth

Kiadó, Budapest) című mű szolgált alapul.” (http://www.termeszetvedelem.hu/index.php?pg=sub_678)

A 2012-es rendeletben szereplő nevek közül 18 nem található meg Király (2009) munkájában, hanem forrásukat nyomozva a korábbi monográfiákon túl további 5 helyen (Molnár 2006, Csiky *et al.* 2010, Sulyok 2011, Molnár 2012, Németh 2012) akadhatunk ezek nyomára.

A taxonnevek értelmezése

Ugyanazon szerzőségű név más tartalommal bír az egyes monográfusok értelmezésében. A *Dianthus giganteiformis* név 1982 óta változatlan formában szerepel a rendeletekben, azonban ha megpróbáljuk azonosítani, mit is takar ez a név, akkor Simon (1992) és Király (2009) alapján a Dél-Dunántúlon előforduló, *Dianthus pontederæ* Kern.-nél nagyobb termetű szegfűvet, míg Simon (2000) ezen belül tárgyalja a *D. pontederæ*-t is *Dianthus giganteiformis* Borb. subsp. *pontederæ* (Kern.) Soó néven. Ebből következik, hogy Simon (2000) értelmezése alapján 2001-től 2012-ig a védelem a korábban értelmezett *Dianthus giganteiformis* Borb.-on túl kiterjed a hazánkban gyakori *Dianthus pontederæ* Kern.-re is.

1982-től (és 1988-tól) védett a *Ceterach officinarum* agg., az 1993–1996-os listákon viszont csak a *Ceterach officinarum* szerepel, míg 2001-től az *Asplenium javorkeanum* és *Asplenium ceterach* is. Így 1993–1996 között a *Ceterach javorkeanum*, azaz a hazai *Ceterach*-populációk döntő része (Vida 1963) feltehetőleg a jogalkotó szándéka ellenére nem élvezett védelmet.

Az *Aster sedifolius* L. és *A. canus* W. et K. fajokat Simon (2000) külön tárgyalja, 2001–2008 között azonban csak az *Aster sedifolius* szerepel a védettségi listákon. Simon (1992) és Király (2009) az *Aster sedifolius*-on belül tárgyalják a subsp. *canus* (W. et K.) Merxm.-t, így a vonatkozó rendeletekkel összevetve 1993–1998 között és 2012-től a subsp. *canus* is védelmet élvez.

A *Jurinea glycacantha* (Sibth. et Sm.) DC.-t gyakran a *Jurinea mollis* (L.) Rchb. alfajaként kezelik (subsp. *glycacantha* (Sibth. et Sm.) Hayek), azonban mind Simon (1992, 2000), mind Király (2009) faji rangon tárgyalják. A *Jurinea mollis* 1982 óta védett hazánkban, a *J. glycacantha* azonban csak 2001-től került fel a listára.

A *Himantoglossum caprinum* (M.Bieb.) Spreng. nálunk fokozottan védett, azonban bebizonyosodott (Molnár *et al.* 2012), hogy e faj nem él hazánkban és a hazai populációk *Himantoglossum jankæ* Somlyay, Kreutz & Óvári néven illetendők, mely faj azonban nem élvez védelmet.

Pontosító megjegyzések

A védett objektumok körének pontosabb meghatározását célozza a szinonimok (syn.) ismertetése, valamint a beleértendő (inclusive) és bele nem értendő (exclusive) taxonok említése is, mindegyik alkalmazására kizárólag a 2012-es rendeletmódosításban került sor. Alkalmazásuk több esetben azonban nem jár plusz információval, szükségtelen vagy nehezen értelmezhető; így a *Dianthus arenarius* esetén a „syn.: *Dianthus arenarius* subsp. *borussicus*” kitétel, az *Aster sedifolius* esetén az „incl. *Aster sedifolius* subsp. *canus*, *Aster sedifolius* subsp. *sedifolius*” kitétel, a *Centaurea scabiosa* subsp. *sadleriana* esetén a „syn.: *Centaurea sadleriana*” kitétel, a *Dianthus arenarius* esetén a „syn.: *Dianthus arenarius* subsp. *borussicus*” kitétel vagy a *Dianthus plumarius* subsp. *lumnitzeri* esetén az „incl. *Dianthus plumarius* subsp. *regis-stephani*” kitétel. A faj alá minden esetben beletartoznak annak alfajai is, ezért szükségtelen kiemelni, viszont a faj alfajai nem szinonimjai annak, mint ahogy egy alfajba sem lehet beleértendő egy másik, hacsak nem szinonimokként kezeljük azokat.

Értékelés

A védett fajokat kihirdető jogszabályok anyagait vizsgálva azt találtuk, hogy a több rendeletben is szereplő (tehát régebb óta védett) fajok 39%-a eltérő neveken jelenik meg az egyes rendeletekben. Az eltéréseket elírások, a taxonok különböző rangon való tárgyalása (faj, alfaj), fajnál magasabb rangú taxonok (aggregátum, nemzetség, család) védettsége, a hazai populációk faji hovatartozásának megítélésében történt változások és a lista egyértelműségét elősegíteni hivatott kiegészítések (szinonimok, beleértendő taxonok, stb. megadása) okozzák.

A latin nevek szerzőik nélkül kerültek listázásra mindegyik hazai jogszabályban, amiből értelmezési gondok származnak, melyek abban az esetben is fennállnak, ha minden név esetében csak a nem illegitim neveket vesszük figyelembe. Nem egyértelmű ugyanis a szerző nélküli nevek tartalma, ahogy azt több faj esetében is láttuk.

Szerzőnevek alkalmazása nem idegen az európai gyakorlattól és nagyban elősegíti a védendő taxonok egyértelmű azonosítását; erre látunk példát többek között Franciaországban, Németországban, Olaszországban, Svájcban és Szlovéniában is (1. függelék az Online Függelékben [OF]).

A magyar és latin nevek egyidejű, azonos rangon történő szerepeltetése értelmezési gondot jelent elsősorban azokban az esetekben, amikor a szóba jöhető lehetséges forrásokban használt nevekkal a jogszabályokban használt nevek közül csak az egyik (magyar vagy latin) egyezik meg. Erre jó megoldási javaslat található a brit természetvédelmi törvényben (1. függelék az Online Függelékben [OF]), melyben a latin nevek mellett szintén szerepelnek ún. *common name*-ek is, azonban rögzítik, hogy ez utóbbiak csak tájékoztató jellegűek és a törvény alapját a latin nevek képezik.

Faj feletti kategóriák védeltsége hazánkban az 1982-es és 1988-as jogszabályok alapján állt fenn, majd ezek száma egyre csökkent és helyüket fajok vették át. Ennek következtében azonban sok faj védelme átmenetileg (akaratlanul) megszűnt, mint azt az *Orchis morio*, a *Ceterach javorkaeorum* vagy több *Sorbus*-faj esetében tapasztalhattuk és várhatóan tapasztalni is fogjuk minden alkalommal, amikor valamely faj a taxonómia új eredményei alapján több fajra kerül szétbontásra. Faj feletti rendszertani egységek védelme általános gyakorlat Európában (pl. Svájcban, Lengyelországban, Németországban, Olaszországban, Szlovéniában, ld. 1. függelék az Online Függelékben [OF]), különösen a német jogszabály érdemel figyelmet, amelyben külön megmagyarázzák az ezzel kapcsolatos rövidítéseket (pl. spp.), sőt kiemelik, hogy a törvényben szereplő egyéb hivatkozások magasabb rendszertani egységekre tájékoztató jellegűek és az azonosítást szolgálják.

Hazánk flóráját monografikusan feldolgozó munkák az utóbbi időben Simon (1992, 2000) és Király (2009) növényhatározói, valamint Priszter (1998) névgyűjteménye. Az egyes, hazánkban előforduló taxonok azonosítása, tartalma és elnevezése is eltér ezekben a művekben, sőt a legújabb rendelet fajainak egy része még ezek alapján sem azonosítható. A védett fajokat ismertető rendeleteknek nem lehet céljuk a mind újabb és újabb nevezéktani és taxonómiai eredmények követése, sőt, mint láttuk az erre mutató próbálkozások inkább a bizonytalanságot fokozzák. Lényegesen fontosabb ennél, hogy a védendő taxonokat olyan módon nyilvánítsák védetté, hogy a védetté nyilvánító szándéka egyértelműen tükröződhessen a jog alkalmazása során. Előremutató példa a német vadon élő állat- és növényfajok védelméről szóló rendelet, mely minden egyes rendszertani csoportra megadja azokat az összefoglaló munkákat, melyek alapján a rendeletben közölt fajok értelmezendők. Ehhez közelítő megoldásként hazánkban a Magyar Állami Természetvédelem Hivatalos Honlapján (http://www.termeszetvedelem.hu/index.php?pg=sub_678) utalás található arra, hogy a fajnevek többnyire Király (2009) és Molnár (2011) munkáit követik. A hatályos jogszabályból azonban ez hiányzik.

Összegzés

Dolgozatunkban áttekintettük a hazai, fajok védelmét kimondó jogszabályokban szereplő növényneveket és megvizsgáltuk a jogszabályok felépítésének a fajok védettségére gyakorolt hatását, valamint lehetséges megoldási javaslatokat tárgyaltunk más európai országok példái alapján.

A hazánkban védelmet élvező növények jelentős része a megjelent különböző jogszabály-módosításokban más-más néven szerepel, párhuzamosan szerepelnek bennük magyar és latin növénynevek, utóbbiak szerzők nélkül; érzékelhető továbbá a faj feletti rendszertani kategóriák háttérbe szorulása és növekvő számú faj megnevezése. Mindezeknek következtében a védendő taxonok nem egyértelműen körvonalazhatók, több esetben pedig a védeni szándékozott taxonok/populációk védettsége sem valósul meg.

A fajok védettségét kimondó jogszabályok egyértelműbbé tétele és a védeni kívánt taxonok egyértelmű azonosítása érdekében a továbbiakban:

1. Javasoljuk a latin nevek szerzővel való szerepeltetését és referenciamunka megjelölését, amely szerint a jogszabály nevei értelmezendők.
2. Latin és magyar nevek párhuzamos használata esetén szükségesnek tartjuk kiemelni az előbbieket meghatározó voltát a magyar nevekkal szemben.
3. Indokoltnak látjuk faj feletti rendszertani kategóriák védetté nyilvánítását, melynek köszönhetően átfutási idő és jogszabály-módosítások nélkül védettséget élveznének olyan, hazánkban újonnan kimutatott őshonos fajok, melyeknek minden rokona jelenleg is védett (pl. Orchidaceae).

Irodalomjegyzék

- Barina, Z. (2006): *A Gerecse hegység flórája*. – Magyar Természettudományi Múzeum – Duna–Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság, Budapest, 612 p.
- Csiky, J., Mesterházy, A., Szalontai, B. & Pótóné Oláh, E. (2010): A morphological study of *Ceratophyllum tanaiticum*, a new species to the flora of Hungary. – *Preslia* **82**: 247–259.
- Dénes, A., Molnár, A., Sulyok, J. & Vidéki, R. (1994): *A Himantoglossum caprinum* (M.-Bieb.) Spreng. előfordulása és cönológiai viszonyai a Villányi-hegységben. – *Janus Pannonius Múzeum Évkönyve* (1993) Pécs **38**: 19–25.
- Király, G. (szerk.) (2007): *Vörös Lista. A magyarországi edényes flóra veszélyeztetett fajai*. – Saját kiadás, Sopron, 73 p.
- Király, G. (szerk.) (2009): *Új magyar fűvészkönyv. Magyarország hajtásos növényei*. Határozókulcsok. – Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság, Jósvafő, 616 p.

- Letz, R. (2009): A new species of the *Sempervivum marmoreum* group in Central Europe. – *Preslia* **81**: 293–308.
- Molnár, Cs., Baros, Z., Pintér, I., Sramkó, G. & Zólyomi, Sz. (2007): Az *Anogramma leptophylla* (L.) Link előfordulása a Kárpát-medencében. – *Kitaibelia* **12**: 138–141.
- Molnár, V. A. (1999): A magyar növényvilág védelme. – In: Farkas, S. (szerk.): *Magyarország védett növényei*. Mezőgazda Kiadó, Budapest, pp. 14–25.
- Molnár, V. A. (szerk.) (2011): *Magyarország orchideáinak atlasza*. – Kossuth Kiadó, Budapest, 504 p.
- Molnár, V. A., Kreutz, K., Óvári, M., Sennikov, A. N., Bateman, R. M., Takács, A., Somlyay, L. & Sramkó, G. (2012): *Himantoglossum jankae* (Orchidaceae: Orchideae), a new name for a long-misnamed lizard orchid. – *Phytotaxa* **73**: 8–12.
- Molnár, A., Sulyok, J. & Vidéki, R. (1995): *Vadon élő orchideák. A hazai növényvilág kincsei*. – Kossuth Kiadó, Budapest. 160 p.
- Molnár, Zs. & Varga, Z. (2006): Tiszai-Alföld. – In: Fekete G. & Varga Z. (szerk.): *Magyarország tájainak növényzete és állatvilága*. MTA Társadalomtudományi Központ, Budapest, pp. 103–150.
- Németh, Cs. (2012): Two new *Sorbus* (Rosaceae) species from the Bakony Mts, Hungary. – *Acta Botanica Hungarica* **54**: 131–144.
- Pifkó, D. & Papp, L. (2006): Adatok a hazai *Chamaecytisus*-fajok ismeretéhez III. *Chamaecytisus rochelii* (Wierz.) Rothm. Magyarországon. – *Flora Pannonica* **4**: 121–130.
- Priszter, Sz. (1998): *Növényneveink*. – Mezőgazda Kiadó, 547 p.
- Simon, T. (1992): *A magyarországi edényes flóra határozója. Harasztok – Virágos növények*. – Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 892 p.
- Simon, T. (2000): *A magyarországi edényes flóra határozója. Harasztok – Virágos növények*. – Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 976 p.
- Somogyi, G., Barina, Z. & Höhn, M. (2013): A magyarországi tollas szegfűvek taxonómiai megítélésének természetvédelmi vonatkozásai. – In: *Természetvédelem és kutatás a Sas-hegyen*. – Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság, *Rosalia* **8**: 293–306.
- Sulyok, J. (2011): Nőszőfű-fajok térképezése a Bükk Nemzeti Park Igazgatóság működési területén. – *Zöld Horizont* **6**: 5.
- Sulyok, J., Vidéki, R. & Molnár, A. (1998): Adatok a magyarországi *Himantoglossum*-fajok ismeretéhez. – *Kitaibelia* **3**: 223–229.
- The Plant List (2010): Version 1. – <http://www.theplantlist.org/> (hozzáférés: 2012. december 14.)
- Vida, G. (1963): A new *Asplenium* (sectio *Ceterach*) species and the problem of the origin of *Phyllitis hybrida* (Milde) C. Christ. – *Acta Botanica Hungarica* **9**: 197–215.

Függelék

A cikkhez tartozó Online Függelék a folyóirat honlapján található.

Függelék 1: Hivatkozott természetvédelmi jogszabályok.

Plant nomenclature in legislation and the protection of Hungarian vascular plant species

Zoltán Barina

*Hungarian Natural History Museum, Department of Botany
H-1087 Budapest, Könyves Kálmán körút 40, Hungary
e-mail: barina@bot.nhmus.hu*

Present study reviews the relationships between vascular plant names appear in Hungarian legislation and the actual protection of plant taxa and populations. Effects of typing errors, parallel inclusion of scientific and common names, knowledge on taxa, different senses of names, inclusion of supraspecific categories on the realisation of species protection are listed. Based on European legislations in force, proposals are given to reduce the chance of unimplemented protection because of misunderstanding laws.

Keywords: legislation, common name, Hungary, nomenclature, scientific name, taxonomy, vascular plants